

Цитування:

Матушко О. А. Інклюзія як ключовий елемент розробки інноваційної стратегії розвитку закладів культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. № 3. С. 77–81.

*Матушко Олександр Аркадійович,
старший викладач кафедри режисури
та акторської майстерності
Київського національного університету
культури і мистецтв
<http://orcid.org/0000-0002-5972-8560>
ma-16@i.ua*

Matuzko O. (2025). Inclusion as a Key Element in Developing an Innovative Strategy for the Development of Cultural Institutions. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 3, 77–81 [in Ukrainian].

ІНКЛЮЗІЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ РОЗРОБКИ ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ

Мета статті – виявити особливості інклюзії як ключового елементу інноваційної стратегії розвитку закладів культури (на прикладі театру) на сучасному етапі розвитку суспільства. **Методологія дослідження.** Застосовано метод теоретичного та термінологічного аналізу, типологічний, когнітивний та концептуальний метод, метод системного аналізу та ін., що посприяли уточненню поняття «інклюзія», виявленню ролі інклюзії в стратегії розвитку сучасних закладів культури, простеженню особливостей культурологічного дискурсу соціальної інклюзії, **Наукова новизна.** Досліджено проблематику розробки та впровадження інноваційного підходу до діяльності закладів культури, основою якого є інклюзивність, а метою – створення безбар'єрного соціокультурного простору; уточнено дефініцію поняття «інклюзія» крізь призму особливостей діяльності закладів культури; розглянуто перспективні напрями розвитку інклюзивних театральних практик та ін. **Висновки.** Протягом останнього десятиліття діяльність закладів культури радикально змінилася: від простого збереження та популяризації культурного спадку, відбувається перехід до більш динамічного бачення, в якому інклюзія стає ключовим елементом розробки стійкої та інноваційної стратегії розвитку. Інклюзивність не може бути лише теоретичним наміром, а повинна втілюватися в конкретних діях, а заклади культури повинні встановити чіткі правила та параметри, що підкреслюють важливість соціальної участі для всіх. Театр за своєю природою є інклюзивним простором, що здатний репрезентувати різноманіття та створювати спільноту довкола виконавського акту. Впровадження інклюзивних театральних практик репрезентує стратегічні пріоритети закладів культури на сучасному етапі розвитку соціокультурного простору. Ефективність інклюзії передбачає її позиціонування як невід'ємної частини організаційної культури театру, процесом, що залучає як керівництво та митців, так і глядача. Таким чином інклюзія може перетворитися з певної функції на внутрішню цінність ідентичності театрального закладу, створюючи більш репрезентативні та партисипативні простори, що відповідають потребам все більш різноманітного та інклюзивного суспільства.

Ключові слова: інклюзія, заклади культури, театр, стратегія розвитку, інклюзивні практики, безбар'єрність.

Matuzko Oleksandr, Senior Lecturer, Department of Directing and Acting, Kyiv National University of Culture and Arts

Inclusion as a Key Element in Developing an Innovative Strategy for the Development of Cultural Institutions

The purpose of the article is to identify the features of inclusion as a key element of an innovative strategy for the development of cultural institutions (using the example of a theatre) at the current stage of society's development. **Research methodology.** The method of theoretical and terminological analysis, typological, cognitive and conceptual method, system analysis method were applied, which contributed to the clarification of the concept of 'inclusion', the identification of the role of inclusion in the development strategy of modern cultural institutions, the tracing of the features of the culturological discourse of social inclusion. **Scientific novelty.** The issues of developing and implementing an innovative approach to the activities of cultural institutions were investigated, the basis of which is inclusivity, and the goal is to create a barrier-free socio-cultural space; the definition of the concept of 'inclusion' was clarified through the prism of the features of the activities of cultural institutions; promising directions for the development of inclusive theatrical practices were considered. **Conclusions.** Over the past decade, the activities of cultural institutions have radically changed: from simple preservation and popularisation of cultural heritage, there is a transition to a more dynamic vision, in which inclusion becomes a key element in the development of a sustainable and

innovative development strategy. Inclusion cannot be just a theoretical intention, but must be embodied in concrete actions, and cultural institutions must establish clear rules and parameters that emphasise the importance of social participation for all. Theatre is by its nature an inclusive space, capable of representing diversity and creating a community around the performance act. The implementation of inclusive theatre practices represents the strategic priorities of cultural institutions at the current stage of development of the socio-cultural space. The effectiveness of inclusion involves its positioning as an integral part of the organisational culture of the theatre, a process that involves both management and artists, as well as the audience. In this way, inclusion can transform from a certain function into an intrinsic value of the identity of the theatre institution, creating more representative and participatory spaces that meet the needs of an increasingly diverse and inclusive society.

Keywords: inclusion, cultural institutions, theatre, development strategy, inclusive practices, barrier-free.

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства особливе значення набуває соціальна інклюзивність, що позиціюється як ключовий елемент еволюції і передбачає забезпечення інтеграцію всіх осіб та груп, незалежно від віку, статі, інвалідності, раси, етнічної приналежності, походження, релігії, економічного чи іншого статусу. Культура є ресурсом для зміцнення соціальної згуртованості, проте наразі її використання в цьому контексті досить обмежене. Культурні практики, форми самовираження та заклади культури є каталізаторами соціальної інтеграції, а доступ до культурного життя та участь в ньому завжди вважалися важливими елементами відчуття приналежності до спільної ідентичності. Окрім того, культура може ефективно стимулювати мобілізацію місцевих громад усіх поколінь в суспільному житті.

Актуальність дослідження зумовлена важливістю теоретичного осмислення та розробки можливого напрямку реалізації інклюзивних практик для закладів культури, які прагнуть включити завдання інклюзивності в свою організаційну та операційну стратегію, в прагненні створити безбар'єрний соціокультурний діалог.

Аналіз досліджень і публікацій. Варто зазначити, що різні аспекти проблематики інклюзивності протягом останніх років привернули увагу українських вчених. Серед інших варто згадати публікації Ю. Ключко «Сучасні соціокультурні практики інклюзії в діяльності музеїв» [1] – авторкою уточнено дефініцію поняття «інклюзія» в контексті стратегії розвитку музейних закладів; Г. Лещук «Інклюзивна комунікація як інструмент формування інклюзивної культури: термінологічний аналіз» [2], в якій обґрунтовано кореляцію між інклюзивною комунікацією та інклюзивною культурою; Р. Мохнюка «Інклюзія як один із напрямів стратегії розвитку громадянського суспільства: чинник культуротворчості» [3], що присвячена питанню створення безбар'єрного середовища

та вивчення соціальної інклюзії у культурологічному зрізі; І. Швець «Цифрова інклюзія в культурних індустріях: значення, потенціал і можливості» [6], в якій досліджено діяльність закладів культури і мистецтва в контексті особливостей цифрової інклюзії в культурних індустріях України; М. Ясеновської та О. Зіненко «Кращі практики інклюзії» [7], присвячена розгляду питання організаційної політики музеїв щодо інклюзивності та ін. Таким чином, аналіз публікацій дозволяє констатувати наявність наукового інтересу до означеної проблематики та беззаперечну важливість подальших розробок питань, пов'язаних з інклюзивними соціальними та культурними практиками і стратегіями розвитку закладів культури, що базуються на концепції інклюзії.

Мета статті – розглянути інноваційні стратегії розвитку закладів культури (на прикладі театру), розроблені на основі концепції інклюзії.

Виклад основного матеріалу. В науковій літературі розрізняються поняття різноманітності, доступності та інклюзії, які іноді плутають та вважаються взаємозалежними. Дослідники наголошують, що різноманітність описує сучасний стан, тоді як інклюзія передбачає дію. Виходячи з цього припущення, Л. Вінтерс стверджує, що інклюзія передбачає створення середовища, яке вітає різноманітні думки, досвід та походження для досягнення спільної організаційної мети [18]. Концепція соціальної інклюзії/виключення стала помітною в політичному дискурсі в середині 1970-х рр. і увійшла до порядку денного Європейського Союзу наприкінці 1980-х рр. як ключова концепція в соціальній політиці багатьох країн. Ця концепція, яка виникла в Європі як відповідь на кризу держави загального добробуту [14, 162], набула значної популярності в Україні протягом останніх років. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки [4], що ґрунтується на «участі та інклюзивності» як важливих

принципах забезпечення рівності в громадянських правах, а також «Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» [5] посприяли підвищенню обізнаності про культурне різноманіття як позитивний ресурс для розвитку.

Поряд із політичними дебатами, що стосуються різних груп (жінок, етнічних спільнот, спільнот донорів, місцевих громад, які висувають вимоги щодо інклюзивної держави тощо), виникли дебати, також в академічній сфері, щодо концепції інклюзії, якій на сьогодні бракує універсальності у способі її визначення та застосування. Осмислення цього питання є ще ціннішим стосовно культурних установ, оскільки їм потрібні як різноманітність, так і інклюзія у своїй діяльності, щоб розширити свої можливості та сприяти збереженню прав людини [20, 47]. Зокрема, сучасній вітчизняній дослідниці наголошують на тому, що інклюзія як концепція сучасних закладів культури, перебуває в стані постійного розвитку і наразі позиціюється як важлива складова політики та стратегій, що орієнтовані на подолання причин і наслідків нерівності, дискримінації та ексклюзії [1, 141]. Проте, на думку М. Уінгліна, у своїй повсякденній діяльності заклади культури ризикують впроваджувати інклюзію без різноманітності через стратегії залучення аудиторії, які матеріалізуються у стимулах, спрямованих виключно на збільшення участі, без твердого бажання відповідно формувати свої програми та контент [20, 48].

Соціальна інклюзія була визначено як процес, через який окремі особи чи групи повністю або частково виключаються з повноцінної участі в суспільстві, в якому вони живуть [10, 10]. На думку деяких учених, як інклюзія, так і виключення є невіддільними сторонами однієї медалі; однак, академічні дебати погоджуються, що поняття інклюзії занадто довго замовчувалося, і що причиною недостатнього розуміння того, що мається на увазі під інклюзією, є саме те, що увага зосереджувалася переважно на проблемах та недоліках виключених [9, с. 398]. Дуалізм включених/виключених не є міцною основою для визначення концепції інклюзії. Якщо обмежитися визначенням інклюзії шляхом визнання ситуацій виключення або нестачі, інклюзивні процеси – це ті, що дозволяють гарантувати рівні можливості та ресурси особам, які інакше могли б їх не отримати. Проте термін «інклюзія» вказує і на визнання,

оцінку та використання талантів і здібностей людей з різним походженням. Він враховує ступінь, до якої різноманітні люди можуть повноцінно брати участь у процесах прийняття рішень в організації чи груп. У цьому контексті необхідно створити середовище, в якому будь-яка особа чи група може відчувати себе бажаною, поважною, підтриманою та цінною для повноцінної участі. Інклюзія передбачає цілеспрямовані та постійні зусилля, спрямовані на забезпечення того, щоб різноманітні люди могли повноцінно брати участь у всіх аспектах роботи організації, включаючи керівні посади та процеси прийняття рішень. Тому інклюзивність означає повагу та відзначення багатой та різноманітної екосистеми талантів, яку члени привносять в організацію, та сприяння участі цих осіб на всіх рівнях.

Отже, різноманітні люди здатні повноцінно брати участь у процесах прийняття рішень та можливостях розвитку в організації чи групі, а інклюзія – це стан поваги та підтримки. Це передбачає зосередження на потребах кожної людини та забезпечення належних умов для реалізації потенціалу повною мірою. Інклюзія повинна відображатися в культурі, практиці та відносинах організації, які створені для підтримки різноманітної робочої сили. Інклюзія є важливою передумовою якості життя людей і пов'язана з їхніми можливостями брати участь у житті суспільства, громадянстві та міжособистісних мережах [15, 19]. Це означає, що інклюзія є важливою для всіх громадян, як з інвалідністю, так і без неї.

Інклюзія – це процес створення культури та середовища, яке визнає, цінує та ефективно використовує таланти, здібності та перспективи кожної людини, заохочуючи співпрацю, гнучкість та рівність. Багато ініціатив, започаткованих з метою розширення інклюзії людей з інвалідністю в суспільстві, не враховували існуючі асиметричні владні відносини і тому часто призводили до подальшої ізоляції. Така політика часто спрямована на полегшення доступу до «просторів більшості» [11, 113], таких як економічні, географічні та культурні простори. Однак інклюзія полягає не в адаптації чогось до чогось, що вже існує; радше, вона полягає у формуванні суспільства як продукту єдиної сукупності людей з різними здібностями та походженням [19, 82].

Загальна декларація прав людини зазначає, що «кожна людина має право вільно

брати участь у культурному житті суспільства, насолоджуватися мистецтвом та брати участь у науковому прогресі та його благах» [16]. Варто зазначити, що багато минулих ініціатив прагнули збільшити інклюзію людей з інтелектуальною недостатністю, стимулюючи їхню участь у мистецтві. Ці мистецькі ініціативи зазвичай «забезпечують альтернативний спосіб розуміння, практики та сприяння інклюзії» [12, 54] та можливості для самовираження, виступів та зв'язку з аудиторією, що може стимулювати інтерес і дискусії [13, 22]. Театр виник як простір для публічного обміну, де спільнота могла взаємодіяти сама з собою та з іншими [17, 5]. Ця центральна роль театру в доступі до культури та соціального представництва є актуальнішою сьогодні, ніж будь-коли, оскільки культурні установи стикаються з необхідністю залучати дедалі ширше та різноманітніше коло аудиторії. Існує давня традиційна роль художньої практики в терапевтичному «лікуванні» людей з інтелектуальними вадами [12], наприклад, у проектах, які використовують театр як повсякденну діяльність для митців з інвалідністю: ці проекти сприяють доступу акторів з інвалідністю до традиційних форм театрального мистецтва, стимулюючи таким чином культурну демократизацію [8, 197]. Однак інші ініціативи прагнуть створювати інклюзивні театральні вистави, в яких актори з інвалідністю та без неї перебувають в творчій колаборації та співпрацюють на рівних умовах. Відправною точкою цього інклюзивного процесу є ансамбль акторів – з інвалідністю та без неї – та глядачів – з інвалідністю та без неї – та зв'язок їхніх інтересів і талантів [8, 198]. Це передбачає процес співтворчості, який можна визначити як будь-який акт колективної творчості або творчості, що розділяється двома (та більше) людьми. Однак для співтворчості потрібна інша парадигма, щоб по-новому дивитися на інакшість та думати про неї. Участь у культурному житті сприяє такому типу активної та творчої освіти серед усіх глядачів, що необхідна для процвітання демократії, якщо вона розглядається як спосіб життя. Стратегії інклюзії численні, стільки ж, скільки й можливих комбінацій (і тим більше, якщо врахувати інші специфічні змінні, такі як географія та контекст). Отже, пріоритетним наразі є подальші теоретико-практичні розробки концепції інклюзії як мети та засобу не стільки для подолання та усунення існуючих бар'єрів, скільки для уникнення

їхнього створення та закладання міцної основи для процесу культурної демократизації. Мистецькі інституції в цілому та театри зокрема, відіграють фундаментальну роль у цьому ландшафті, репрезентуючи своєю діяльністю та соціальною політикою, яку вони впроваджують, демократичні цінності та перетворюючи різноманітність на можливості та шанси, стаючи показовими прикладами інклюзивної стратегії для інших секторів.

Висновки. Протягом останнього десятиліття діяльність закладів культури радикально змінилася: від простого збереження та популяризації культурного спадку, відбувається перехід до більш динамічного бачення, в якому інклюзія стає ключовим елементом розробки стійкої та інноваційної стратегії розвитку. Інклюзивність не може бути лише теоретичним наміром, а повинна втілюватися в конкретних діях, а заклади культури повинні встановити чіткі правила та параметри, що підкреслюють важливість соціальної участі для всіх. Театр за своєю природою є інклюзивним простором, що здатний репрезентувати різноманітність та створювати спільноту довкола виконавського акту. Впровадження інклюзивних театральних практик репрезентує стратегічні пріоритети закладів культури на сучасному етапі розвитку соціокультурного простору. Ефективність інклюзії передбачає її позиціонування як невід'ємної частини організаційної культури театру, процесом, що залучає як керівництво та митців, так і глядача. Таким чином інклюзія може перетворитися з певної функції на внутрішню цінність ідентичності театрального закладу, створюючи більш репрезентативні та партисипативні простори, що відповідають потребам все більш різноманітного та інклюзивного суспільства.

Література

1. Ключко Ю. М. Сучасні соціокультурні практики інклюзії в діяльності музеїв. Питання культурології. 2022. Вип. 39. С. 141–150.
2. Лещук Г. Інклюзивна комунікація як інструмент формування інклюзивної культури: термінологічний аналіз. Social Work and Education. 2021. Vol. 8. No. 3. pp. 364–372. DOI: 10.25128/2520-6230.21.3.5.
3. Мохнюк Р. С. Інклюзія як один з напрямів стратегії розвитку громадянського суспільства: чинник культуротворчості. Питання культурології. 2022. Вип. (39). С. 182–193. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.39.2022.256926>.
4. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки. Указ Президента України. 2021. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> (дата звернення: 11.07.2025).

5. Про схвалення Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.07.2025).

6. Швець І. Г. Цифрова інклюзія в культурних індустріях: значення, потенціал і можливості. Питання культурології. 2023. Вип. 42. С. 328–337.

7. Ясеновська М., Зіненко О. Кращі практики інклюзії. 2020. URL: http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/inclusion_booklet_zor-_21.10.2020.pdf (дата звернення: 13.07.2025).

8. Bailey R. A. Staging a queene opprest: William Habington's exploration of the politics of queenship on the Caroline stage. Theatre Journal. 2023. Vol. 65(2). P. 197–214.

9. Cameron A. Geographies of welfare and exclusion: Social inclusion and exception. Progress in Human Geography. 2006. Vol. 30(3). P. 396–404.

10. Haan A. D. Social Exclusion': An alternative concept for the study of deprivation? IDS Bulletin. 1998. Vol. 29(1). P. 10–19.

11. Hall E. The entangled geographies of social exclusion/inclusion for people with learning disabilities. Health & Place. 2005. Vol. 11(2). P. 107–115.

12. Hall E. Spaces of social inclusion and belonging for people with intellectual disabilities. Journal of Intellectual Disability Research. 2010. Vol. 54. P. 48–57.

13. Nijkamp J., Cardol M. Diversity, opportunities, and challenges of inclusive theatre. Journal of Social Inclusion. 2020. Vol. 11(2). P. 20–32.

14. Rawal N. Social inclusion and exclusion: A review. Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology. 2008. Vol. 2. pp. 161–180.

15. Simpican S. C., Leader G., Kosciulek J., Leahy M. Defining social inclusion of people with intellectual and developmental disabilities: An ecological model of social networks and community participation. Research in Developmental Disabilities. 2015. Vol. 38. P. 18–29.

16. Universal Declaration of Human Rights (UDHR), adopted December 10, 1948, G.A. Res. 217A (III), 3 U.N. G.A.O.R. (Resolutions, part 1), U.N. Doc.A/810. 1948.

17. Vernant J. P., Vidal-Naquet P. Mito e tragedia nell'antica Grecia. La tragedia come fenomeno sociale estetico e psicologico. Einaudi, 1976. 180 p.

18. Winters L. A. Globalization, infrastructure, and inclusive growth, 2014. URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/156319/adbi-wp464.pdf> (дата звернення: 12.07.2025).

19. Wooster R. Creative inclusion in community theatre: A journey with Odyssey Theatre. RiDE: The Journal of Applied Theatre and Performance. 2009. Vol. 14 (1). P. 79–90.

20. Yingling M. C. The possibility spectrum: Increasing diversity & inclusion in arts organizations. European Journal of Cultural Management and Policy. 2020. Vol. 10(1). P. 47–66.

References

1. Kliuchko, Yu. M. (2022). Modern socio-cultural practices of inclusion in the activities of museums. Issues of Cultural Studies, 39, 141–150 [in Ukrainian].

2. Leshchuk, H. (2021). Inclusive communication as a tool for forming inclusive culture: terminological analysis. Social Work and Education, 8 (3), 364–372. DOI: 10.25128/2520-6230.21.3.5 [in Ukrainian].

3. Mokhniuk, R. S. (2022). Inclusion as one of the directions of the strategy for the development of civil society: a factor of cultural creativity. Issues of Cultural Studies, (39), 182–193. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.39.2022.256926> [in Ukrainian].

4. On the National Strategy for Promoting the Development of Civil Society in Ukraine for 2021–2026. (2021). Decree of the President of Ukraine. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> [in Ukrainian].

5. On approval of the National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine for the Period Until 2030 (2021). Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

6. Shvets, I. H. (2023). Digital inclusion in cultural industries: meaning, potential and opportunities. Issues of Cultural Studies, 42, 328–337 [in Ukrainian].

7. Yasenovska, M., & Zinenko, O. (2020). Best practices of inclusion. http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/inclusion_booklet_zor-_21.10.2020.pdf [in Ukrainian].

8. Bailey, R. A. (2023). Staging a queene opprest: William Habington's exploration of the politics of queenship on the Caroline stage. Theatre Journal, 65 (2), 197–214 [in English].

9. Cameron, A. (2006). Geographies of welfare and exclusion: Social inclusion and exception. Progress in Human Geography, 30 (3), 396–404 [in English].

10. Haan, A. D. (1998). Social Exclusion: An alternative concept for the study of deprivation? IDS Bulletin, 29 (1), 10–19 [in English].

11. Hall, E. (2005). The entangled geographies of social exclusion/inclusion for people with learning disabilities. Health & Place, 11 (2), 107–115 [in English].

12. Hall, E. (2010). Spaces of social inclusion and belonging for people with intellectual disabilities. Journal of Intellectual Disability Research, 54, 48–57 [in English].

13. Nijkamp, J., & Cardol, M. (2020). Diversity, opportunities, and challenges of inclusive theatre. Journal of Social Inclusion, 11 (2), 20–32 [in English].

14. Rawal, N. (2008). Social inclusion and exclusion: A review. Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology, 2, 161–180 [in English].

15. Simpican, S. C., Leader, G., Kosciulek, J., & Leahy, M. (2015). Defining social inclusion of people with intellectual and developmental disabilities: An ecological model of social networks and community participation. Research in Developmental Disabilities, 38, 18–29 [in English].

16. Universal Declaration of Human Rights (UDHR) (1948). Adopted December 10, 1948, G.A. Res. 217A (III), 3 U.N. G.A.O.R. (Resolutions, part 1), U.N. Doc.A/810 [in English].

17. Vernant, J. P., & Vidal-Naquet, P. (1976). Mito e tragedia nell'antica Grecia. La tragedia come fenomeno sociale estetico e psicologico. Einaudi [in Italian].

18. Winters, L. A. (2014). Globalization, infrastructure, and inclusive growth. Asian Development Bank Institute. <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/156319/adbi-wp464.pdf> [in English].

19. Wooster, R. (2009). Creative inclusion in community theatre: A journey with Odyssey Theatre. RiDE: The Journal of Applied Theatre and Performance, 14 (1), 79–90 [in English].

20. Yingling, M. C. (2020). The possibility spectrum: Increasing diversity & inclusion in arts organizations. European Journal of Cultural Management and Policy, 10 (1), 47–66 [in English].

*Стаття надійшла до редакції 08.08.2025
Отримано після доопрацювання 10.09.2025
Прийнято до друку 17.09.2025
Опубліковано 30.09.2025*